

ВАРИАНТНОСТ ПРИ НОВАТА ЛЕКСИКА В БЪЛГАРСКИЯ И ПОЛСКИЯ ЕЗИК

Сия Колковска, Диана Благоева

Резюме. Студията е посветена на явлението лексикална вариантност в българския и полския език. В първата част се разглеждат различни схващания за вариантността и се привеждат аргументи за избора на това схващане, което е най-подходящо с оглед на задачите на изследването. Във втората част в съпоставителен план се анализират пет типа варианти в българския и полския – фонетични, акцентни, графични, родови и граматични, които са най-широко разпространени (особено при новите заемки). Установява се, че лексикалното вариране е тясно свързано с адаптацията на новите заемки към системата на езика приемник. Специфичните особености на вариантите в двата езика произтичат от типологичните характеристики на българския и полския, а също така и от особеностите на техните графични системи.

Abstract. The article deals with the phenomenon of lexical variability in both Bulgarian and Polish neology. The first part of the article discusses the views about the language variability and provides arguments for adopting the most appropriate view among them for the sake of the goals of the research. The second part of the paper analyzes from a contrastive point of view five types of variants in Bulgarian and Polish – phonetic, accent, graphic, gender and grammatical – that are more widespread (especially among new borrowings). It is found out that lexical varying is closely related to the process of adaptation of new borrowings to the system of the recipient language. The specifics of the variants arise from the typological characteristics of Bulgarian and Polish as well as from the peculiarities of the graphical systems.

Keywords: new words, lexical variability, borrowings, Bulgarian, Polish

Специфика на неологизационните процеси в лексиката на славянските езици в съвременния период е активизирането на явленията вариантност и синонимия, които са свързани с появата и функционирането на лексикални единици с еднакво значение и функция, но с различна форма, определяни от

някои изследователи като **паралелни лексикални средства** (Граудина 1980, 102; Попова 2012, 572).

Синонимията и вариантността при новата лексика се дължат най-вече на често срещаната нестабилност на езиковата номинация (в отделните ѝ параметри) в по-ранните етапи от функционирането на новите названия, като намират израз съответно в колебания в избора на лексикални средства при означаване на нови или актуализирани понятия и в неустановеност във формалния облик и формоизменението на неологизмите. Предпоставка за широкото разпространение на явленията синонимия и вариантност през последните десетилетия са протичащите в този период съществени промени в речниковия състав на славянските езици. Както отбелязват редица учени, именно при подобни интензивни трансформации появата на вариантни езикови средства придобива по-значими мащаби (Москвин 2004, 88), което е показател за динамиката на езиковата норма (Марковски 2006, 40; Босак 2010, 32).

Цел на това изследване е да бъдат описани в съпоставителен план проявите на вариантност при новата лексика в два славянски езика – българския и полския. Обект на анализ са лексикалните неологизми. Широко вариране в съвременния период се наблюдава и при фразеологичните неологизми, но поради спецификите на проблематиката проучването на фразеологичните варианти следва да бъде предмет на отделни разработки. Материалът за изследването е извлечен преди всичко от неологичните речници на двата езика (РНД 2010, Смуклова, ред. 2013), както и (за полски) от други лексикографски трудове, които отразяват и по-нова лексика (Манчак-Волфелд, ред. 2010, Дунай, ред. 1996, Полански, ред. 2008 и др.).

Поради сложността на явлениято вариантност и твърде разнопосочните интерпретации, които получава то в славистичната литература, е необходимо, преди да пристъпим към конкретния анализ, да се спрем по-подробно на въпроса за неговата същност и да очертаем теоретичните рамки на изследването.

1. Същност на явлениято вариантност

1.1. Схващания за явлениято вариантност в славянското езикознание

Вариантността е обективно и неизбежно следствие от езиковата еволюция (Горбачевич 1989, 25; Босак 2010), от заложения в езика потенциал към изменения. Тя представлява „фундаментално свойство на езиковата система и на функционирането на всички езикови единици“ (Ярцева, ред. 1998, 80) и може да бъде разглеждана в два аспекта: по отношение на начините и формите на съществуване на езиковата система като цяло и по отношение на отделните езикови равнища (вж. Ярцева, ред. 1998, 80–81; Попова 2012, 567–570 и цитираната там литература). Тук ще ни интересува само вторият

аспект на това явление и по-специално – проявите на вариране на лексикалното равнище.

Причините за съществуването на явлението вариантност са както от вътрешносистемен, така и от екстралингвистичен характер. Като вътрешно-системни фактори Н. С. Валгина посочва действието на закона за аналогия, стремежа към речева икономия, асиметричността на езиковия знак и пр. Към причините от външен характер се отнасят влиянието на други езици и на диалектите, социалната диференциация на езика и пр. (Валгина 2001). Внимание върху асиметричността на езиковия знак като причина за поява на вариантност обръща и М. Попова, която отбелязва, че възможността за нарушаване на равновесието между двете страни на знака води до вариране на всички равнища на езиковата система (Попова 2012, 570–571).

Подходът, основан на понятията вариант и инвариант (абстрактна същност, към която се подвеждат отделните варианти), е характерен за някои структуралистски школи (Урбанчик 1991, 372; Ярцева, ред. 1998, 80–81). Както е известно, той води началото си от фонологията, в частност от теорията на Н. С. Трубецкой за вариантите на фонемата, и се утвърждава с работите на Пражкия лингвистичен кръжок и др. (Ярцева, ред. 1998, 81). Впоследствие този подход намира приложение не само във фонологичните изследвания, но и при описанието на останалите езикови равнища.

Все още липсва общоприето схващане за същността на вариантността, една от причините за което е сложната природа на явлението, проявяващо се, както изтъква В. М. Солнцев, като единство от променливо и постоянно (Солнцев 1984, 32). По отношение на вариантността в лексиката разногласия между изследователите пораждаат няколко основни въпроса. Съществуват различни виждания кои страни на думата се променят и кои остават постоянни при варирането. Разнопосочни са мненията за това дали вариантността е свързана само с изменения във формата, или обхваща и явления от плана на съдържанието, както и за това дали се проявява само в рамките на лексемата, или обхваща и отношения между лексеми. Твърде различни са и подходите при изясняване на отношенията между вариантността и синонимията. Разминаванията в позициите по тези проблеми водят до различни, понякога дори противоположни интерпретации за определящите признаци и същността на явлението вариантност.

1.1.1. Вариантността като изменение на лексема във формален план при тъждество на лексикалното значение

Общоприето е виждането, че към вариантността се отнасят определени модификации на конкретна лексема във формален план, които не са свързани с промяна в семантиката и функцията. В такива случаи е налице вариране в плана на изразяване и еднаквост в плана на съдържание (Головина 1983). За този тип модификации на думата тук ще използваме термина **формална вариантност**.

Някои езиковеди ограничават съдържанието на понятието вариантност само до формалната вариантност (срв. Хейнц 1974, 140; Горбачевич 1978; Полански, ред. 1993, 581; Валгина 2001; Москвин 2004 и др.). Според други схващания, върху които ще се спрем по-долу, формалното вариране е само една от проявите на вариантността.

Важно е да бъдат определени границите на формалната вариантност, т.е. да се изясни кои изменения на формата на думата се включват в това явление. Редица изследователи посочват като критерий за предела на тези изменения тъждеството на лексемата, като приемат за варианти само онези модификации, при които това тъждество е съхранено (Ахманова 1957, 71, цит. по Головина 2003; Рогожникова 1967; Филин 1963; Горбачевич 1978; Валгина 2001 и др.). Така като резултат от вариране се разглеждат разновидностите на думата във фонетичен и морфологичен план, както и по отношение на писмения ѝ облик.

Не е ясно обаче дали **съхраняването на тъждеството на лексемата** може да бъде абсолютен критерий, доколкото някои фонетични варианти всъщност представляват различни лексеми (например в български *разред* и *разряд*). Поради това се търсят и други признаци, чрез които да се определи пределът на формално вариране на думата, като в някои случаи се използва понятието инвариант (Патюкова 2011)¹. От друга страна, дискуссионен е въпросът дали разновидностите на думата в словообразователен план може да се смятат за варианти. Последователите на по-тясното схващане ги изключват от рамките на вариантността или пък разглеждат като варианти само дериватите с вариантни афикси (Алексеев 1981, 7; Валгина 2001). Съществуват обаче и други виждания (вж. по-долу).

Няма единство и по въпроса дали между вариантите на лексикалната единица може да има стилистични различия. Според някои автори тъждествеността в стилистичен план е задължително условие при варирането на думата, затова стилистично разнородните формални модификации излизат извън рамките на вариантността и следва да бъдат отнасяни към синонимията (Гречко 1966). Според други пък са възможни различия между отделните варианти по отношение на степента на експресивност, оценъчните конотации и пр. (Ахманова 1957, 216, цит. по Головина 2003; Филин 1963, 130 и др.). В полското езикознание второто, по-широко схващане се поддържа например от Т. Скубаланка и В. Кшионжек-Брилова, които определят подобен тип варианти като „осцилиращи“ (*oscyłacyjne*) (Скубаланка, Кшионжек-Брилова 1992), от М. Рушковски (Рушковски 2010; Рушковски 2014) и др.

¹ При изследването на вариантността в лексиката обаче извеждането на инвариант, който да обединява отделните лексикални варианти, е свързано с редица затруднения (Солнцев 1983).

1.1.2. Вариантността като изменение на лексемата в плана на съдържание при неизменяемост във формата

В теорията за вариантността най-сложен е въпросът за варирането на значенията на езиковите единици (Ярцева, ред. 1998, 81). Разпространено е схващането, че „различните значения на една и съща дума не варират, а се акумулират в думата“ (пак там). Някои автори обаче включват в съдържанието на понятието вариантност и случаите, когато са налице изменения в значението на лексемата, без при това да се наблюдава загуба на нейното тъждество. Този тип вариантност, наричан семантична, се свързва с полисемията и отчита варирането в плана на съдържанието при тъждество в плана на изразяването (Ахманова 1957, 70, цит. по Головина 1983; Розентал, Теленкова 1985, 33; Головина 1983). В българското езикознание това по-широко схващане се следва от М. Попова, която свързва семантичната вариантност с „възможностите на езика с една своя единица да назове повече от едно различни значения“ (Попова 2012, 571–572). Авторката отнася към семантичната вариантност няколко явления, сред които и многозначността (Попова 2012, 582). В полската лингвистика в някои отношения сходно по-широко виждане застъпва например А. Вайнсберг (Вайнсберг 1983, 110–111).

1.1.3. Вариантността като отношение между различни лексикални единици

Някои изследователи разширяват още повече обхвата на явлението вариантност, като включват в неговите граници и някои междулексемни парадигматични релации. Е. Д. Головина отнася към него и отношения като омонимия, паронимия и синонимия между лексикалните единици, като ги означава с термина междусловна вариантност (Головина 1983, 61). В българското езикознание по-широко разбиране, съобразено със спецификите на терминологичната номинация, следва М. Попова. Един от разграничените от авторката типове вариантност обхваща паралелните езикови средства, които по различен начин означават тъждествено значение (лексикално, морфологично, словообразователно), като сред тях се нареждат и абсолютните синоними (Попова 2012, 572, 591). В полското езикознание застъпник на по-широкото разбиране за вариантността е например В. Лубаш, който под понятието **лексикални варианти** подвежда синонимите и омонимите (Лубаш 1982, 75, цит. по Рушковски 2014, 57).

1.2. Вариантност и синонимия

Както отбелязва Л. К. Граудина, разграничаването на варианти и синоними в рамките на по-широката категория *паралелни лексикални средства* е доста трудна задача (Граудина 1980, 102, цит. по Москвин 2004, 84). Проблемът за отношението между тези две езикови явления също получава разнопосочни решения.

1.2.1. Вариантността и синонимията като различни явления

При един от разпространените подходи вариантността и синонимията се приемат за отделни явления, между които няма пресечни точки. Изследователите, които ограничават вариантността до модификации в рамките на лексемата, изключват синонимията от обхвата на това явление (Рогожникова 1967; Москвин 2004; Валгина 2001). Друго основание синонимите да не бъдат разглеждани като варианти посочва М. Рушковски, отбелязвайки, че „лексикалните синоними изключително рядко имат напълно еднакво значение, поради което не може да се употребяват като взаимозаменяеми, т.е. не изпълняват една и съща функция“ (Рушковски 2014, 57)².

1.2.2. Синонимията като подвид на вариантността

При най-широкото схващане за вариантността синонимията (както еднокоренната, така и разнокоренната) се приема за проява на вариантност (Головина 1983). В полското езикознание синонимите се разглеждат като лексикални варианти например в работите на М. Куцала (Куцала 2000, 59).

1.2.3. Синонимията и вариантността като пресичащи се явления

Представено е и виждането, че между вариантността и синонимията съществува област на пресичане. При изложеното по-горе схващане на М. Попова (Попова 2012) в областта на припокриване между двете явления попада абсолютната синонимия.

1.3. Проблемът за еднокоренните деривати със синонимни афикси

Свързан с отношението между вариантност и синонимия е също въпросът за статута на еднокоренните деривати със синонимни афикси. Въпросът дали те следва да бъдат причислявани към вариантите, или към синонимите, не намира еднозначно решение.

При един от възможните подходи този тип образувания се приемат за самостоятелни лексеми, а не за лексикални варианти (Филин 1963, 132–133; Рогожникова 1967, 152; Горбачевич 1978, 38; Иванникова 1977, 146). Подобна трактовка ограничава вариантността в рамките на словоизменението (Валгина 2001). При този подход производството на еднокоренни деривати със синонимни афикси не се разглежда като вариране поради това, че функцията на афиксите е словообразователна, а не граматическа. Някои изследователи отнасят дериватите от посочения тип към синонимите, като ги определят като еднокоренни синоними (Рогожникова 1967, 159; Валгина 2001).

Други учени застъпват позицията, че еднокоренните думи със синонимни афикси имат място в явлението вариантност, и ги разглеждат като слово-

² Тук и по-нататък преводът на цитатите е наш, С. К., Д. Б.

образователни варианти (Мискевич 1981, 99; Граудина 1981, 39–40; Куцала 2000, 59; Попова 2012; Рушкевич 2014 и др.). Това съвпада с разпространената в дериватологията трактовка за словообразователната вариантност, според която резултат от вариране са както енокоренните деривати с вариантни афикси, така и тези със синонимни афикси.³

За прецизиране на възгледите за отношенията между словообразователната вариантност и синонимията допринасят някои постановки на О. Мартинцова. Според авторката енокоренните деривати, които са образувани със синонимни форманти, но се отличават помежду си по стилистична маркираност, конотативни или прагматични признаци, следва да бъдат разглеждани като словообразователни синоними (Мартинцова 1998). Тези постановки насочват към очертавания по-горе възглед за наличие на пресечна област между явленията вариантност и синонимия. В конкретния случай такава област очертават енокоренните деривати, образувани със синонимни афикси и притежаващи еднакви стилистични и прагматични характеристики.

1.4. *Вариантност и конкуренция*

Тясно свързан с проблема за вариантността е този за конкуренцията между вариращите езикови средства. В славянското езикознание продължават да се водят дискусии дали паралелното съществуване и конкуренцията на вариантите са еднакви или различни явления (вж. подробно Мартинцова 1997, 23). Въз основа на някои постановки на М. Докулил Цв. Аврамова обосновава виждането, че тези две явления следва да бъдат разграничавани. При подобна трактовка паралелността се разбира като задължително условие за появата на конкуренция, а конкуренцията – като борба за надмощие на едно езиково средство над друго, вариантно (Аврамова 2006, 283–284).

Преобладаваща е тенденцията след период на паралелно съществуване и конкуренция между вариантни средства едно от тях да наложи употребата си в узуса и да изтласка останалите. Така се осъществява съкращаване на излишната вариантност в езика, като част от конкуриращите се варианти се диференцират семантично или стилистично, а други отпадат. Върху различни страни на тези процеси в отделните славянски езици обръщат внимание множество изследователи (срв. например Горбачевич 1978, 135; Байерова 1986, 20; Виденов 1986; Валгина 2001; Москвин 2004, 87; Марковски 2006, 40 и др.). При новата лексика също действа тенденция за елиминиране на ненужните варианти. Характерно е обаче, че нерядко процесът на противоборство между вариантите и съкращаване на излишните от тях е продължителен и надхвърля хронологичните рамки, в които една дума може да се смята за не-

³ Схващането за словообразователен вариант в дериватологията възниква в резултат от прилагането на идеята за вариантност на словообразователно равнище и е независимо от теоретичните изследвания на това явление в лексикологията.

ологизъм. От друга страна, както посочва А. Марковски, елиминирането на вариантността е само тенденция, то е потенциално, но не и задължително, и в редица случаи може да не протече, т.е. възможно е в езика да продължат да съществуват алтернативни (еднакво приемливи от гледище на езиковата норма) варианти (Марковски 2006, 40).

1.5. *Вариантността и езиковата норма*

Проблемът за варирането на езиковите единици и за конкуренцията между вариантите е тясно свързан и с проблема за езиковата норма в нейния динамичен аспект, като вариантността обикновено се разглежда в контекста на опозицията нормативно – ненормативно (Виденев 1986; Горбачевич 1989; Валгина 2001; Марковски 2006 и др.).

Полският езиковед А. Марковски разграничава три вида вариантност от гледище на нормативността: алтернативна, речесивна и експанзивна (иновационна). Алтернативните варианти са равнопоставени по отношение на езиковата норма паралелно съществуващи единици, които са различни по форма и еднакви по функция. При речесивната вариантност един от съществуващите варианти е неутрален, а друг е в процес на излизане от употреба, във връзка с което има ограничена сфера на функциониране. Иновационна вариантност е налице в случаите, когато от узуса в нормата навлизат нови езикови елементи, езикови иновации (Марковски 2006, 38–39). Важно за изясняване на същността на иновационните варианти, които са в центъра на вниманието ни в тази разработка, е разграничаването на понятията **образцова норма** и **употребима норма**. Според цитирания полски лингвист образцовата норма включва елементи, които се приемат и оценяват положително от голямата част от високообразованите носители на езика и са в съответствие с езиковата традиция, с граматичните и семантичните правила и с действащите езикови тенденции, докато употребимата норма (която се реализира например като професионална норма, обща разговорна норма, регионална разговорна норма и пр.) обхваща съвкупност от лексикални единици, техните форми и съчетания, които са характерни за съответни сфери на общуване (Марковски 2004–2005; Марковски 2006, 32–36). Авторът обръща внимание, че: „Иновационните варианти функционират изключително в употребимата норма; ако бъдат признати за елемент на образцовата норма, те се превръщат в алтернативни варианти“ (Марковски 2006, 39).

1.6. *Теоретична рамка на изследването*

За целите на провежданото тук изследване като работно възприемаме по-тясното виждане, според което към вариантността (на лексикално равнище) се отнасят определени модификации на думата във формален план при запазване на нейното тждество. Смятаме, че вариантите са разновидности на думата, които се отличават по отделни елементи на своята форма (звукосъстав,

акцентна характеристика, писмен облик) или по някои морфологични характеристики (граматични форми, родова принадлежност) и са тъждествени в семантично, стилистично и функционално отношение. Във връзка с това, че, както вече беше посочено, критерият **запазване на тъждеството на думата** невинаги има абсолютна сила (поради наличието на някои варианти, които са се утвърдили като отделни лексеми), прилагаме и допълнителен критерий за определяне на границите на явлението вариантност. Приемаме, че вариране е налице при тези изменения във формата на лексикалните единици, които не засягат словообразователната структура на думата. От друга страна, следваме схващането, че синонимията и вариантността са две отделни явления без пресечна област, както и че еднокоренните деривати със синонимни афикси стоят извън рамките на вариантността.

Приетото от нас разбиране за същността и обхвата на явлението вариантност се основава на утвърдения в българската лексикология подход, при който синонимите се разглеждат самостоятелно като изразители на определен вид парадигматично отношение, като към тях се отнасят и еднокоренните образувания със синонимни форманти (Пернишка 2013, 556, 559). Това разбиране съответства в по-голяма степен и на установената лексикографска практика (както за българския, така и за полския език). Както е известно, като варианти в тълковните речници обикновено се представят модификациите на думата във фонетичен и графичен план, но не и еднокоренните думи със синонимни афикси, които в повечето случаи се включват като самостоятелни заглавки.

По въпроса за паралелното съществуване и конкуренцията на вариантите смятаме за основателно гледището, изложено от Цв. Аврамова в цитираната по-горе разработка, според което паралелността и конкуренцията следва да се разглеждат като различни явления.

При лексикалните единици, включително неологизмите, се обособяват следните типове варианти: фонетични, акцентни, графични, родови, формообразователни.

Фонетичните варианти представляват модификации в звуковия строеж на думата, които засягат фонемния ѝ състав⁴ или произношението на отделни звукове⁵. В някои случаи произносителните различия намират отражение и в писмения облик на думата, като предизвикват колебания и в начина на изписването ѝ. В тези случаи възникват правописни варианти, повлияни от произносителните норми, т.е. по същество фонетично-графични (фонетично-правописни) варианти (Горбачевич 1978, 115).

Акцентните варианти се основават върху различия в ударението при отделните разновидности на думата.

⁴ Засягащите фонемния състав на думата модификации се наричат още фонематични и биват отделяни от някои изследователи като подвид на фонетичните варианти заедно с акцентните и произносителните (Валгина 2001; Москвин 2004, 89).

⁵ Този вид варианти се наричат още произносителни.

Графичните варианти⁶ са модификации в начина на изписване на лексикалната единица, които не са отражение на различия в звуковата ѝ форма (срв. Валгина 2001; Москвин 2004, 90 и др.).

Родовите варианти⁷ са свързани с различия в принадлежността на отделните разновидности на определен субстантив към класифициращата категория граматически род.

Формообразователните варианти⁸ са разновидности в граматичните форми на думата, свързани с използването на различни флексии с едно и също граматическо значение.

2. Прояви на вариантност в новата лексика в български и полски

Най-широко в новата лексика както в българския, така и в полския език, са представени фонетичните, графичните и формообразователните варианти. В по-слаба степен (основно в полски) е застъпена родовата вариантност, а акцентното вариране е с незначително проявление и в двата езика.

Установява се, че в съвременния период както в български, така и в полски формално вариране (във всички негови типове) се наблюдава почти изключително при новите лексикални елементи от чужд произход и е свързано преди всичко с протичащото адаптиране на заемките към фонологичните и морфологичните особености на приемащата езикова система, както и с графичното им усвояване. При лексикалните неологизми, възникнали на домашна почва, се отбелязват единствено случаи на графично вариране.

2.1. Фонетични варианти

Фонетични разновидности възникват в процеса на приспособяване на нови чужди думи към българската и полската фонологична система, при който обикновено се извършва заместване на фонемите и фонемните съчетания в структурата на думата прототип с най-близки до тях елементи от фонологичната система на приемащия език. Варирането във фонетичен план се дължи преди всичко на нееднаквите начини, по които протича субституцията на специфични фонемни и съчетания от фонемни в състава на заемките чрез фонологичните средства на приемащия език. Общеизвестно е, че в съвременния период заемането се извършва най-често от (или с посредничеството на) английски, чиято фонологична система е твърде различна от тази на славян-

⁶ Този вид варианти се наричат още правописни (ортографични) (Ахманова 1957, 209, цит. по Головина 1983; Нечаева 2012).

⁷ Родовите варианти се разглеждат от някои учени като вид категориални варианти (една от разновидностите на граматичните варианти) (Головина 1983, 60).

⁸ Терминът *формообразователен вариант* е използван от Е. Д. Головина (Головина 1983, 60).

ските езици (разликите се отнасят до броя и характеристиките както на гласните, така и на съгласните фонемни, до наличието на дифтонги, дълги гласни и специфични звукосъчетания в английски и отсъствието им в славянските езици, и пр., вж. подробно Манчак-Волфелд 1995, 48–53; Манчак-Волфелд 2004; Олковска 2010 и др.). Някои от специфичните за английски фонемни, дифтонги и звукосъчетания се възпроизвеждат по няколко различни начина в българския (също и в полския) език, а това обуславя появата на фонетични варианти при много от заетите думи.

Както е известно, в български предпочитан начин за предаване на фонемния състав на заемките в съвременния период е транскрипцията. Вариране в звуковия състав на част от заетите неологизми се наблюдава вследствие на различия в начина, по който се извършва транскрибирането им.

Най-многобройни са фонетичните варианти на заемки от английски, при които варира гласна в завършека, съответстващ на суфикса *-er* в думите прототипи. Възникналите фонетични варианти са оформени със завършеци *-ър* или *-ер*, срв. вариантите двойки *блогър* и *блогер*, *браузър* и *браузер*, *драйвър* и *драйвер*, *органайзър* и *органайзер*, *провайдър* и *провайдер*, *фолдър* и *фолдер*. Други фонетични варианти възникват поради предаване на произношението на гласна в основата на думата прототип с две различни гласни в български. По този начин се оформят вариантите двойки *бранд* и *брэнд*, *дивелър* и *девелър*, *кетъринг* и *кетеринг*, *метал* и *метъл*, *риалити* и *реалити*. В последния пример варирането е свързано и с опита за съотнасяне на звуковия облик на заемката с прилагателното име *реален*, с което тя има звукова близост и известна семантична връзка.

Фонетичното вариране може да се дължи на различия в начина, по който се предават дългите гласни в английските думи прототипи. На тези английски гласни в звуковия състав на заемките може да съответстват две гласни или една гласна, което води до появата на фонетични разновидности като *блутуут* и *блутут* (англ. *bluetooth*), *зуумвам* и *зумвам* (англ. *zoom*), *рууткит* и *руткит* (англ. *rootkit*). Дългата гласна [i:] в английски в български се предава със звукосъчетанието [иј] или гласна [и], в резултат на което възникват варианти като *импийчмънт* и *импичмънт*, *пийпълметрия* и *пипълметрия*, *тийнейджър* и *тинейджър*, *чийзбургер* и *чизбургер*. Наблюдават се, макар и по-рядко, случаи на вариране на съгласни в звуковия състав на новата заемка, например предаване в български на английските съгласни фонемни [s], [z] със [с] или [з], на [v] с [в] или [ф] и пр. Така се появяват фонетични варианти като *денситометрия* и *дензитометрия*, *фрисби* и *фризби* (англ. *frizbi*), *лайв* и *лайф* (англ. *live*).

В отделни случаи се оформят по-дълги вариантни редове, срв. *слоган*, *слогън*, *слоуган*, *слоугън*; *суетишърт*, *суитшърт*, *суитчър* и *суичър*⁹. Това е ха-

⁹ Подредбата на вариантите в този вариантен ред отразява степента на отклонението в звуковия им състав от оригиналното произношение на думата прототип (англ. *sweatshirt*).

рактерно особено при заемки от екзотични езици. Значително разнообразие е налице например в произнасянето (и изписването) на следните заемки от китайски (обикновено при наличие на фонетична вариантност и в езика посредник): *тайчи чуан*, *тайджи чуан*, *тайджи цюан*; *феншуй*, *фъншуй* и *фенгшуй*.

Варирането в звуковия състав на новите заемки често се унаследява от образуваните от тях производни думи, при част от които също се оформят фонетични варианти, срв. вариантните двойки *блогърка* и *блогерка*, *блогърски* и *блогерски*, *брандирам* и *брендирам*, *джендърен* и *джендерен*, *металка* и *метълка*, *супервайзърски* и *супервайзерски*.

В полския език заемките (включително най-новите) по правило също се подлагат на фонетична адаптация. Дори ако функционират като цитатен израз (т.е. с графичната форма на съответния чуждоезиков прототип), малка част от тях запазват оригиналните фонетични особености на прототипа в езика източник. Както отбелязва Е. Манчак-Волфелд обаче по отношение на заемките от английски (които, както вече беше казано, имат преобладаващо място в новата заета лексика в полски), в начините за субституция на фонемите и звуко-съчетанията в състава на английските думи прототипи при адаптирането им в полски се наблюдава подчертано разнообразие. Така например английската гласна фонема [ə] (т.нар. шва) може да бъде предадена чрез шест различни полски фонемни или комбинации от фонемни, [ɛ] – чрез 7, [ɔ] – чрез 5, [a] – чрез 4, [u] – чрез три. Голяма част от английските съгласни фонемни може да бъдат заместени от две съответни полски фонемни и пр. (Манчак-Волфелд 1995, 50; Манчак-Волфелд 2004, 112). Това обуславя възникването на разнообразни фонетични варианти при част от новите заемки. Цитираната полска авторка посочва например, че при специално проведено проучване са отбелязани 6 възможни начина за произнасяне на англицизма *ecstasy*, 4 за *freelancer* и цели 9 за *package tour* (Манчак-Волфелд 2006, 59–60).

Широко представено е варирането, при което определени английски фонемни се предават в структурата на заемките с две различни полски фонемни като например:

- [a] или [ɛ]: *badge* (произнасяно *badż* и *bedż*), *patchwork* (произнасяно *paczuork* и *peczuork*), *manager* (произнасяно *menedżer* и *menadżer*), *curler* (произнасяно *karler* и *kerler*), *curling* (произнасяно *karling* и *kerling*);
- [u] или [a]: *suspens* (произнасяно *suspens* и *saspens*), *fitness club* (произнасяно *ftnes klub* и *ftnes klab*), *e-consulting* (произнасяно *ikonsulting* и *ikonsalting*), *doughnut* (произнасяно *donut* и *donat*);
- [a] или [o]: *mall* (произнасяно *mal* и *mol*), *malling* (произнасяно *maling* и *moling*);
- [i] или [y]: *digitalny* и *dygitalny*;
- [u] или [w]: *wok* (произнасяно *uok* и *wok*), *swap* (произнасяно *swap* и *suop*) и др.

Специфичен източник на фонетично вариране е „озвучаването“ на заети от английски абривиатури чрез названията на буквите съответно в полската и английската азбука, срв.: *HDTV* (произнасяно *hadetefau* и *ejdźditiwi*), *CD-RW* (произнасяно *sidierwu* и *cedeerwu*), *CD-R* (произнасяно *sidier* и *cedeer*).

В някои случаи фонетична вариантност възниква поради това, че заемката навлиза едновременно от два различни езика, например от английски и френски, и отразява произносителни особености на съответния език източник. Така е например при съществителното *image*, произнасяно като *imaż* и *imidź*¹⁰.

Както и в българския език в полски фонетичната вариантност на заемките обикновено се унаследява и от техните деривати (ако такива съществуват), както е например при *digitalny* и *dygitalny* с производни *digitalizacja* и *dygitalizacja*.

Спецификите в процесите на фонетично и графично приспособяване на заемките в български и полски (вж. и по-долу 2.3.), както и различните графични системи при двата езика, обуславят някои съществени междуезикови различия. В полския език в повечето случаи фонетичното вариране е имплицитно – проявява се като съществуване на различни произносителни варианти при една съща форма на заемката, като тази форма е графично неадаптирана (цитатен израз), срв. *breakdance* (произнасяно *brejkdans* или *brejkdens*). Изключенията от това са редки, срв. *digitalny* и *dygitalny*. За разлика от това в българския език, където графичната адаптация със средствата на кирилската графика е задължителен етап от усвояването на заемката, фонетичното вариране винаги е експлицитно и намира израз в съществуването на два или повече различни формални облика на графично адаптирана дума, срв. *брейкданс* и *брейкденс*.

2.2. Акцентни варианти

И в двата разглеждани езика появата на акцентни варианти в кръга на новата лексика се среща сравнително рядко. В български колебания в ударението се наблюдават например при заемките *одит* (произнасяно като *одит* или *одит*; ОПР 2012, 431 кодифицира само първата форма), *торент* (*торент* или *торент*), *рукола* (*рукола* или *рукола*), *омбудсман* (*омбудсман*, *омбудсман* или *омбудсман*, кодифицирана е първата форма, срв. ОПР 2012, 435).¹¹

В полски липсата на по-широко акцентно вариране се дължи до голяма степен на характерното за този език фиксирано ударение. Все пак не липс-

¹⁰ Примерът е от Полански, ред. 2008, 276.

¹¹ Тук и по-надолу позицията на ударението в думата маркираме чрез подчертаване и получер шрифт.

ват случаи на акцентни колебания: *newsletter* (произнасяно *njuzleter* или *njuzleter*), *happener* (*hepener* или *hepener*), *fishburger* (*fiszburger* или *fiszburger*), *cheeseburger* (*czizburger* или *czizburger*)¹².

2.3. Графични варианти

Такъв тип варианти възникват най-често като резултат от приспособяването на новите заемки към графичната система на съответния приемащ език. В това отношение при българския и полския език са налице редица специфики, свързани преди всичко с различията в използваните графични системи – съответно кирилица и латиница.

Преобладаващата част от заемките в съвременния етап навлизат от езици с латинска графика (независимо дали става дума за език, който е източник или пък посредник на заемането). Българският език, както и в предишни периоди, обикновено бързо приспособява графичния облик на заемките със средствата на кирилската графика, като фонетичната и графичната адаптация протичат в повечето случаи едновременно. Етапът на нулева степен на графична адаптация, през който заетите единици функционират като цитатни изрази (например *online*, *web страница*), ако изобщо съществува, обикновено не е продължителен¹³. „Чуждостта“ при цитатните изрази не може да бъде преодоляна и те се възприемат като варваризми.

Обратно на това, в полския език голяма част от новите заемки (по-специално англицизмите) функционират дълго (понякога постоянно) като цитатни изрази, което обаче в повечето случаи не е пречка те да претърпят (поне частично) фонетична и морфологична адаптация и да бъдат приети от полската лексикална система. За разлика от българския език процесите на фонетичното и графичното приспособяване на заетата лексика в полски може да не протекат едновременно. Е. Манчак-Волфелд подчертава, че между адаптацията на англицизмите на графично и фонетично равнище в полски липсва корелация – фонологичните промени са значителни, но степента на графична адаптация обикновено е ниска (Манчак-Волфелд 2006, 60–61). Авторката отбелязва освен това едно интересно съвременно явление (което поражда графични иновации и увеличава графичната вариантност) – връщане към оригиналната (цитатна) форма на отдавна усвоени в полската лексикална система англицизми (Манчак-Волфелд 2006, 68). Това явление, което може да наречем деполонизацията на графичния облик на заетите думи, се наблюдава например

¹² Примерите са от Манчак-Волфелд 1994. Авторката посочва акцентно вариране също при англицизма *image* (Манчак-Волфелд 1994, 64), в по-нови речници обаче (Манчак-Волфелд, ред. 2010, 101; Полански, ред. 2008, 276) варианти в ударението при това съществително не са отбелязани.

¹³ Изключение в това отношение правят някои специални сфери на комуникация като езикът на т.нар. компютърнобазиран общности, в който диграфията е по-скоро норма, отколкото изключение (Кирова 2001).

при отдавнашни заемки като *biznes* и *dżyn*, при които в съвременния период се регистрират и форми *business*, *gin* (пак там).

По-продължителната (и понякога незавършваща докрай) графична адаптация на заемките в полски води до оформянето на много голям брой дву-членни или многочленни редове, включващи графично напълно неадаптиран и изцяло или частично адаптиран вариант (или варианти), срв.: *kick-boxing* – *kick boxing* – *kickboxing* – *kick-boksing* – *kikboksing*; *talk-show* – *talk show* – *tok-szol*, *joystick* – *dżojstik*, *fighter* – *fajter*, *designer* – *dizajner*, *chips* – *czips*, *jazzy* – *dżezi*, *joint* – *dżoint*, *camper* – *kamper*, *clubber* – *klaber*, *lunch* – *lancz*, *management* – *menedżment*, *news* – *nius*, *online* – *on-line* – *onlajn*, *pendrive* – *pen drive* – *pendrajw*, *researcher* – *reserczer*, *scratch* – *skrecz*, *skate* – *skejt*, *survival* – *surwiwal*, *concierge* – *konsjerż*, *developer* – *deweloper*, *speed* – *spid*, *callanetics* – *kalanetiks*, *catering* – *katering*, *brunch* – *brancz*, *driver* – *drajwer*, *balayage* – *balejaz*, *stand-by* – *stendbaj*, *widget* – *widżet*; *quad* – *klad*. Подобно явление не се наблюдава в българския език.

В много от редовете с три и повече графични варианти до голяма степен може нагледно да се проследят последователните етапи в процеса на усвояване на заемката от цитатния израз до напълно полонизираната форма, срв. *billboard* – *bilboard* – *bilbord*; *ageizm* – *ageism* – *ageyzm* – *ejdżyzm*; *smartphone* – *smartphon* – *smartfon*; *carvingi* – *carwingi* – *karwingi*; *hardcore 'owy* – *hardcorowy* – *hardkorowy*; *mcdonaldyzacja* – *macdonaldyzacja* – *makdonaldyzacja*; *peep-show* – *peepshow* – *pipshow* – *pipszol*; *crocks* – *crocs* – *kroks* и др. При това далеч не винаги полонизираната форма е най-широко разпространена и фреквентна, което също е показател, че тя все още не е напълно утвърдена и че процесът на графично усвояване на заемката все още не е приключил.

Както в български, така и в полски възникват множество графични варианти на заемките от някои източни езици като китайски, корейски и др. (при език посредник английски), по-рядко (главно в полски) от някои други (европейски или екзотични) езици, срв. в български *тай чи чуан* – *тай-чи чуан* – *тайчи чуан*; *фен шуї* – *фен-шуї* – *феншуї* – *фъншуї* – *фън шуї*; *су джок* – *су-джок*; в полски *tai-chi* – *tai chi* – *taj chi*; *taekwon-do* – *taekwondo*; *yakuza* – *jakuza*; *zombie* – *zombi*; *bungee* – *bungy* – *bungi*; *capoeira* – *kapoeira*; *tatziki* – *tzatzyki* – *cacyki* – *caciki*.

И в двата езика графичното адаптиране на заемки (основно англицизми) с две еднакви съгласни в структурата на думата прототип се извършва с елиминиране на това удвояване, срв. бълг. *банер* и пол. *baner* от англ. *banner*¹⁴. Само в полски обаче резултатът е поява на графични варианти поради това, че обикновено се запазва и оригиналният правопис на думата: *trekking* – *treking*; *muppet* – *mapet*; *billing* – *biling*; *skipass* – *ski-pass* – *skipas*; *tequilla* – *tequila*.

¹⁴ В български в някои словообразователно адаптирани чужди лексеми се срещат двойни съгласни, но те са на границата на две морфема, срв. *сейввам*.

Много характерен източник на графично вариране в полския език е деплурализацията. Това явление се изразява във възприемането на някои заемки (обикновено англицизми) във формата им за множествено число (с окончание -s), но адаптирането им в полски като съществителни в единствено число (Манчак-Волфелд 2006, 63). В резултат на деплурализация в полски се оформят вариантни двойки като: *ranger – rangers; paker – pakers; hipster – hipsters; bajker – biker – bajkers – bikers; squatter – skwater – squoters – skloters; transformer – transformers*.

Различни други специфични графични замени или трансформации в полски също водят до вариране, при това не само в структурата на заети думи (срв. *bronzer – brązer, bandana – bandama, winoteka – winoteka, wertikal – vertical, T-shirt – tiszert*), но и – макар и в единични случаи – при домашни новообразувания (срв. *vlepka – wlepka*). При неологизмите *vlepka – wlepka* и техните производни *vlepkarstwo – wlepkarstwo, vlepkarz – wlepkarz* се наблюдава нетипично (може да се каже – иновационно) явление – използване на графемата *v* в структурата на домашна дума. Тези неологизми са регистрирани в речника на новите думи в полския език (Смулкова, ред. 2013, 564–565), като при това (според приетата в речника практика вариантите форми да се представят в обща заглавка, като на първо място се поставя най-честотната от тях) по-разпространени се оказват именно вариантите с тази графема, която по правило в полски се среща само при думи от чужд произход.

Обща за двата езика особеност е изключително голямата степен на графично вариране при новите думи (по-често при заемките, но също така при някои образувани на домашна почва неологизми, главно хибриди), свързано с разнородно (слято, разделно или полуслято) изписване. Когато става дума за заемки, в много случаи вариантността се поражда или стимулира от неединната правописна практика по отношение на съответната дума прототип в езика, от който се извършва заемането (това основно е английският). Като пример може да се посочат следните вариантни двойки или тройки: в български *джънкфуд – джънк фуд; ноу-хау – ноу хау, рол-он – рол он; тъчскрийн – тъч скрийн*; в полски *halfpipe – half-pipe – half pipe; toplista – top-lista – top lista; flash mob – flash-mob – flashmob; face lifting – face-lifting – fejslifting; open-space – openspejs; touroperator – tour operator – turoperator; body builder – body-builder; webkamera – web-kamera; bodypainting – body-painting – body painting*.

В българския език колебания в начина на изписване се наблюдават и при нови номинации със заета съставка, която не функционира като самостоятелна дума, срв. *хард диск* и *харддиск, токиоу, ток-шоу* и *ток шоу, фейс-контрол* и *фейс контрол, толтакса* и *тол такса*¹⁵. Особено разпространена е графичната вариантност при нови номинации със зает компонент, който

¹⁵ Според правописната норма (ОПР 2012) този тип заемки следва да бъдат изписвани слято.

функционира и като отделна нова дума в български. В писмената практика те се срещат изписани слято или разделно, което се допуска от правописната норма, срв. *гейпарад* и *гей парад*, *етномузика* и *етно музика*, *понфолк* и *пон фолк*, *фенклуб* и *фен клуб*, *уебсайт* и *уеб сайт*. Среща се и полуслято изписване (*пон-фолк*), което обаче е нарушение на действащите правописни правила.

Главно в полския език вариантност въз основа на слято, полуслято или разделно писане се наблюдава и при неологизми, при възникването на които няма чуждоезиково влияние и които не са хибриди, съдържащи чужда по произход първа съставна част, срв. например новообразуванията с начален компонент *bieda-* или *łże-* (*bieda-budownictwo* – *biedabudownictwo*; *biedadom* – *bieda-dom*; *łże-elita* – *łżeelita*), както и неологизми като *człowiek instytucja* – *człowiek-instytucja*; *człowiek orkiestra* – *człowiek-orkiestra*; *w porzo* – *wporzo*.

Графични вариантност възникват и в резултат на разнородното изписване на абривиатури и акроними, както и на образувани от тях деривати, срв. например в полски *PIN* – *pin*; *PESEL* – *pesel*; *REGON* – *regon*; *SARS* – *sars*; *VIP* – *vip*; *Wi-Fi* – *WiFi* – *wi-fi* – *wifi*; *DnB* – *d'n'b*; производните *borowiec* – *BORowiec*; *VAT-owicz* – *vatowicz*; *VAT-owski* – *vatowski*; *IRC-ować* – *ircować*.

И в българския език лексикализацията на заети от английски инициални абривиатури е свързана с появата в писмената практика на голям брой графични варианти (не всички от които са приети от правописната норма), различаващи се по начина на изписване на отделните морфемни (инициални в езика източник), оформени разделно, полуслято или слято и започващи с главна или с малка буква, срв. *Ди Ви Ди*, *ДиВиДи* и *дивиди*; *Джи Ес Ем*, *ДжиЕсЕм*, *джи-ес-ем*, *джи ес ем* и *джиесем*; *Джи Пи Ес*, *джи пи ес* и *джи-пиес*; *Си Ди*, *СиДи* и *сиди*. Разнородност има и при изписването на някои нови образувания, чиято първа съставка произхожда от заета инициална абривиатура, срв. *ПИН код*, *ПИН-код* и *пинкод*; *СИМ карта*, *СИМ-карта*, *сим карта* и *симкарта*.

Графичната вариантност разширява проявите си, като обхваща и деривати на съществуващи варианти. Това се наблюдава най-вече в полския език, срв. *blogger* – *bloger* и производните *bloggerka* – *blogerka*; *diler* – *dealer* и *dilerka* – *dealerka*, *dilerski* – *dealerski*, *dilerstwo* – *dealerstwo*, *dilować* – *dealować*; *gadżet* – *gadget* и *gadżetowy* – *gadgetowy*; *event* – *iwent* и *eventowy* – *iwentowy*. В това отношение има и някои изключения, срв. *deweloper* – *developer* и *deweloperka* – *developerka*, но само *deweloperstwo*; *design* – *dizajn* и *designer* – *dizajner*, *designerski* – *dizajnerski*, но само *designerka*.

2.4. Родови варианти

Родовата вариантност при съществителните имена е позната на всички славянски езици, включително българския и полския (Сташевска 1975, Бжежина 1982, Велева 2003 и др.). В кръга на новата и най-новата лексика в двата езика родово вариране се наблюдава единствено при заетите съществител-

ни имена като съпътстваща проява на процеса на усвояване на заемките и приобщаването им към българската и полската морфологична система. Както посочва Р. Ницолова: „Тъй като в българския език съществителните имена са класифицирани по род, и заемките от чужди езици трябва да намерят място в тази класификация. Те задължително получават граматическото значение род без оглед на това, дали са притежавали това граматическо значение в езика източник, или не, както е например в английски и турски“ (Ницолова 2008, 58). Идентично е положението и при заемките в полски (Манчак-Волфелд 1995, 57).

В съответствие с особеностите на българската и полската морфологична система причисляването на заетите съществителни към определен граматически род се обуславя от различни фактори, сред които може да се посочат: графичният облик и формалният завършек на заемката, формата на прибавения суфикс (ако има такъв), значението на заемката и наличието на семантични връзки с други лексикални единици в речниковия състав на приемащия език, полът на лицето, означавано от съответната дума, наличието на език посредник при заемаването и др. (Фишак 1975; Манчак-Волфелд 1995; Ницолова 1996; Ницолова 2008 и др.). И в двата езика основна роля за отнасянето на заемката към определен род има структурата на завършека на заетото съществително (Манчак-Волфелд 1995, 57; Вачков 1997).

Както подчертава В. Вачков, в българския език „фонологичният родов модел функционира почти без изключение“ (Вачков 1997, 21–22). Причисляването на новите заети съществителни имена към съответен род се извършва по вече утвърдени механизми, като колебания се наблюдават в изолирани случаи. Например регистрира се употреба на думата *гуру*¹⁶ не само в мъжки род (каквито са предписанията на нормативните издания), но също в среден род и женски род, както личи от нейното съгласуване с прилагателни имена и местоимения в съвременната речева и писмена практика (срв. *китарно гуру, своето гуру, своята гуру, нейната гуру*). При тези родови варианти класифицирането по род се основава съответно на критерия за естествен пол и на формалния критерий (по аналогия с други заети думи като *кенгуру, ему*, които се причисляват към средния род).

Вариране по род се отбелязва при неологизмите *топик* и *топика*. Тук родовите различия са експлицитни, т.е. имат израз в морфологичния строеж (чрез морфемата *-а* в съществителното от женски род)¹⁷. Оформянето на тези варианти се дължи на протекла по различен начин морфологична адаптация на заемката. Колебания в родовата принадлежност има също при съществително

¹⁶ Заемката *гуру* е позната отдавна в езика, но в съвременния период тя се актуализира и претърпява процес на деекзотизация, при което развива ново значение: ‘човек, чиито възгледи, идеи, творчески опит и под. се възприемат и следват безрезервно от широк кръг хора в съответната професионална или др. сфера’ (РБЕ 2006, 470).

¹⁷ За експлицитните и имплицитните родови варианти вж. Головина 1983, 60.

вительното *бейбиситър*, което въз основа на критерия за пол на означавания обект може да функционира като мъжкородово и женскородово (срв. *един бейбиситър, нашият бейбиситър, бийбиситърът*, но също *една бейбиситър, нашата бейбиситър*). За разлика от вариантите *топик* и *топика* обаче тук родовото вариране е имплицитно и морфологичната структура на думата остава непроменена. В такива случаи, както отбелязва О. С. Ахманова, „варирането се осъществява [...] не чрез наличието или отсъствието на конкретен афикс, а чрез съединяването на една и съща основа с различни парадигми“ (Ахманова 1957, 223, цит. по Головина 1983, 60).

В разговорната практика освен това има колебания при употребата на някои по-нови заемки (като *броколи, мюсли*) като съществителни от среден род и съществителни *pluralia tantum*, които са извън класификацията на субстантивите по род. Колебанията се дължи на погрешно „разчитане“ на завършека *-и* съответно като окончание за среден род по модела на *такси* (при думата *броколи*, която според нормативните справочници е *pluralia tantum*) и на завършек, еднакъв с този на съществителните *pluralia tantum* като *окови* (при думата *мюсли*, която според нормата е съществително от среден род).

По-различно е положението в полски, където родовата вариантност е представена относително по-широко. Според граматичната информация в речника на англицизмите в полския език (Манчак-Волфелд, ред. 2010) сред по-новите заемки от английски се наблюдават случаи на колебания между принадлежност към:

- женски и мъжколичен род¹⁸ (*baby-sitter*);
- немъжколичен и женски род (*мор* и *мора, HDTV*);
- немъжколичен и среден род (*soft core, cash and carry, cross-country, DVD, USB*);
- женски род и среден род (*monoski, fantasy, cover story, go in, reality TV*).

Налице е дори вариране между три класа на категорията род – немъжколичен, женски и среден род, което се наблюдава при англицизма *company*.

Специфичен случай е колебанието на някои нови заети съществителни между т.нар. *rodzaj męski nieosobowy żywotny* (немъжколичен род за означаване на одушевени същности) и *rodzaj męski nieosobowy nieżywotny* (немъжколичен род за означаване на предмети). Разликата между тези два класа съществителни е във флективната им парадигма, по-точно във формата за винителен падеж, която в първия случай съвпада с тази за родителен падеж (в единствено число) и за винителен падеж (в множествено число), а във втория – за именителен падеж в двете числа (Грамматика 1984, 249, 253).

¹⁸ В полската граматика е приета подялбата на мъжкородовите съществителни имена в три класа: мъжколични (*rodzaj męski osobowy*), немъжколични за означаване на предмети (*rodzaj męski nieosobowy nieżywotny*), немъжколични за означаване на одушевени същности (*rodzaj męski nieosobowy żywotny*) (Грамматика 1984, 227–228).

В този случай всъщност е налице припокриване на родово и формообразователно вариране и съответните варианти ще бъдат разгледани в следващия раздел.

Най-често причина за наблюдаваните затруднения и колебания при причисляването на заетото съществително към определен клас на категорията род е графичният облик на думата: несвойствен за полския език строеж и нетипичен завършек (*company, fantasy, soft core, cash and carry, reality TV*). В други случаи за възникването на родови варианти играят роля аналогията, както и фактори от семантично естество (наличието на семантични връзки с познати думи от речниковия състав). Например *T-shirt* се адаптира като съществително от мъжки род по формален признак (както по-голямата част от думите, завършващи на съгласна) и наред с това – като женскородово име по аналогия със семантично близката домашната дума *koszula*, която е от женски род (Манчак-Волфелд 1995, 57). Подобни са случаите с *HDTV* и познатото съществително *telewizja* (женски род), *monoski* и *narta* (женски род). Също както в български причисляване на заемка към определен граматически род въз основа на критерия пол на означавания обект се наблюдава рядко (срв. *baby-sitter*). Във всички коментирани дотук случаи родовото вариране е имплицитно. Изключение в това отношение се наблюдава при вариантите *tor* (завършващо на съгласна мъжкородово съществително) и *tora* (адаптирано чрез морфемата *-a* женскородово съществително)¹⁹, при които родовите различия са изразени в морфемния строеж.

Прави впечатление, че родовата вариантност в полската неология (а също и в българската, доколкото изобщо е представена там) се реализира почти изключително като имплицитна. За полския език може да се каже, че този начин за родово вариране, макар и да е познат и за по-ранни периоди от развитието на езика (Бжежина 1982), днес очевидно разширява обхвата си (извън границите на домашната лексика). Това явление е показателно за начините, по които езиковата система усвоява и морфологично приспособява новите чуждоезикови заемки, които обикновено са с несвойствена за славянските езици морфологична структура.

2.5. Формообразователни варианти

В българския език формообразователна вариантност се наблюдава при плуралните форми на някои нови съществителни имена от мъжки род, заети от английски. При морфологичната адаптация на тези имена възникват две

¹⁹ Женскородова формата *tora* е отбелязана от Е. Манчак-Волфелд в изданието *Angielskie elementy leksykalne w języku polskim* (Манчак-Волфелд 1994, 92). В по-късни публикации на авторката (Манчак-Волфелд 2006, 137; Манчак-Волфелд, ред. 2010, 140), както и в неологичния речник на полския език (Смулкова, ред. 2013, 364) е регистриран само мъжкородов вариант *tor*.

форми за множествено число – с окончания *-и* и *-ове*, които се конкурират помежду си, срв. *дрони* и *дронове*, *скрийншоти* и *скрийншотове*, *суапи* и *суапове*, *уъркшопи* и *уъркшопове*, *шорткъти* и *шорткътове*.

Формообразователни варианти се отбелязват при три групи заети мъжкородови съществителни: едносрични (например *суап*, *дрон*), сложни многосрични с втора съставка, която в българския език функционира и като самостоятелна едносрична дума (например *скейтборд*, *сноуборд*), и многосрични, чиято втора съставка се съотнася с едносрична лексема в езика източник (например *шорткът*, *скрийншот*). Този вид вариране при чужди по произход многосрични съществителни имена в съвременния български език е анализирано от М. Велева (Велева 2008), а неговите прояви при новозаети съществителни са разгледани и от Вл. Мурдаров (Мурдаров 2012). Сред посочените в цитираната публикация на М. Велева многобройни вариантни двойки присъстват и редица вариантни форми на нови заемки, срв. *клипборди* и *клипбордове*, *фотошоти* и *фотошопове*, *хотспоти* и *хотспотове*, *шоуруми* и *шоурумове*.

Полският език се характеризира със значителна флективна вариативност, която е характерна и за съвременното му състояние (Куцала 2000, 104). В най-новия период формообразователното вариране засяга преди всичко склонитбената парадигма на новозаетите неологизми – съществителни имена. От една страна, оформят се склоняеми и несклоняеми варианти главно при някои субстантивни заемки, причисляващи се към класовете немъжколични имена за означаване на одушевени същности и/или немъжколични имена за означаване на предмети (като *callback*, *crossover*, *blue chip*, *fitness*, *half pipe*, *hardware*, *SIM-lock*), по рядко – при някои имена от среден род (като *demo*). От друга страна, при изменяемите заети имена (предимно мъжкородовите) в редица случаи се наблюдава вариране при флексите за определени падежи.

Вариантност се отбелязва най-вече при следните форми на новозаети субстантиви:

- винителен падеж при съществителните, които са с вариантна родова принадлежност (отнасят се към немъжколичния род за означаване на одушевени същности и към немъжколичния род за означаване на предмети), съответно вариант с окончание *-а* и вариант с нулево окончание: *esemes* (срв. *wysłać esemesa/esemes*), също *puzzel*, *firewall*, *cheeseburger*;
- родителен падеж единствено число при някои групи немъжколични съществителни (съответно варианти с окончание *-а/-и*): *ban* (срв. *banu/banu*), също *cover*, *czat*, *crossover*, *cyberpunk*, *folder*, *file*, *font*;
- родителен падеж множествено число при немъжколични съществителни с основа на мека съгласна (съответно варианти с окончание *-и (y)/-ów*): *displej* (срв. *displei/displejów*), *hasz* (срв. *haszy/haszów*), също *deal*, *e-mail*, *maksisingel*, *metalik*.

В отделни случаи вариантността е свързана с морфонологични редувания, срв. възможното изпадане на гласната *e* при формоизменението на немъжколичното съществително *klaster*: *klastera*, *klasterze* и *klastra*, *klastrze*.

Характерно е, че разгледаните прояви на флективно вариране не са свойствени само за новите заемки, те са отдавна познати и широко представени в морфологията на съвременния полски език както при домашни, така и при заети съществителни.

От казаното става ясно, че в съвременния период определени морфологични явления и някои тенденции във формоизменението разширяват обхвата си в полския език, като засягат и кръга на новите заети съществителни имена. Това говори, че поне част от новата зета лексика успешно се приспособява към морфологичните особености на полския език, дори в случаите, когато степента на нейното графично усвояване не е висока (остава на равнище цитатен израз), срв. например *file*, *deal*.

3. Вариантността в новата лексика от гледище на езиковата норма и кодификацията

Езиковата норма не е статично явление и подлежи на промени. Множеството лексикални иновации, появили се в българския и полския език през последните години, оказват натиск върху лексикалната норма и в много случаи водят до изменения в нея. Нормативната оценка на лексикалните иновации следва да се основава на различни критерии като достатъчност, съответствие със системата на съвременния език, тенденции в развитието на езика, естетичност, исторически критерий и пр. (Пузинина 1997).

Важно е резултатите от изключително многообразното формално вариране в новата лексика през последните десетилетия да бъдат коментирани и оценени от гледище на нормативността и кодификационната практика. Този проблем се нуждае от по-задълбочено разглеждане, на което следва да бъде посветена отделна разработка. Тук ще се ограничим да насочим вниманието само към отделни негови аспекти. Няма да се спираме на въпроса за нормативната дейност при неографското описание на новата лексика, тъй като той вече е разгледан в други наши публикации (подробно за подходите съответно в българската и в славянската неографска практика вж. Колковска 2016; Благоева, Колковска 2016).

Както стана ясно от проведеня по-горе анализ, при неологизмите в българския и полския език в най-значителна степен е представено графичното вариране. Именно подчертаното многообразие на графичните варианти и твърде разнородната писмена практика поражда най-съществени трудности от гледище на нормирането и кодификацията²⁰. Особено разно-

²⁰ За разлика например от руския език, където трудности възникват и поради също така широко застъпеното родово вариране и колебанията в родовата принадлежност, наблюдавани при голямата част от новите заети съществителни (Маринова 2012).

родна е практиката по отношение на слятото, полуслятото и разделното изписване на редица нови думи. По този въпрос е писано (и продължава да се пише) много както в българското, така и в полското езикознание, но едва ли може да се каже, че всички проблеми са намерили напълно задоволително решение. Това важи както за кодификационната дейност, отнасяща се до формулиране на съответни правописни правила, така и за теоретичните интерпретации относно статута на образуванията от типа *бизнес център*, *biznes centrum*, разглеждани в славистичната литература твърде разнопосочно: като композити, съставни думи, апозитивни биноминални конструкции с неизменяем първи член и пр.

За съвременния български език правописните въпроси са регулирани в *Официалния правописен речник* (ОПР 2012). Според кодификационната практика в речника при неологизми от типа на *бизнесцентър* се допуска вариантното слято или разделно, но не и полуслято изписване. Уточнен е и правописът на нови думи със съкратена първа съставна част (като *етно-*, *нарко-* и пр.), като се разграничават два случая: ако съответният компонент функционира в езика и като отделна дума (като например *етно*), се допуска слято или разделно писане (*етнотуризм* и *етно туризм*), в противен случай изписването е само слято (ОПР 2012). Изключителната динамика в съвременните неологизационни процеси понякога води до това, че лексикални иновации, които са се утвърдили в узуса и са приети от реалната лексикална норма, остават извън кодифицираната норма. Така например може да се каже, че вече се е утвърдила употребата на елементите *био* и *еко* (доскоро функциониращи само като компонент в композитуми) като самостоятелни думи (срв. употреби като *от любов към екото*; *екото е яко*; *биото е все по-търсено*). Предписанията на настоящата кодифицирана норма обаче продължават да допускат само графични варианти от типа *екотуризм*, но не и *еко туризм*.

За полската кодификационна практика в най-новия период е характерно известно либерализиране на правописните правила и допускане на графична вариантност в определени случаи (срв. *eks-mąż* и *eksmaż*) (вж. Рушковски 2010, 136 и цитираната там литература). Все пак, както посочва А. Марковски, въпреки че са разпространени в узуса, съчетания от рода на *biznes informacja* не се приемат от нормата и остават извън кодификацията поради това, че следват чужди, нехарактерни за полския език синтактични модели (Марковски 2006, 63).

По отношение на формообразователната вариантност в българския език очакват по-категорична нормативна оценка граматичните колебания при формите за множествено число на някои едносрични или многосрични съществителни имена от мъжки род (срв. *дронове* и *дрони*, *бодигардове* и *бодигарди*) (Мурдаров 2012).

В редица случаи варирането в областта на новата лексика има отношение към езиковата норма в двете нейни разновидности: употребима и образцова. Така например в полския език вариантът на винителната форма от типа (*zjeść*,

kupić) *cheeseburgera* е явление, характерно за употребимата норма, в образцовата норма подобно явление отсъства (Марковски 2006, 37).

В съвременния етап на динамични промени в славянските езици редица езиковеди се обединяват около тезата, че е необходим нов подход при изследването на нормата и кодифицирането ѝ, съобразен със съвременните реалности (вж. например Виденов 2009; Босак 2010; Маринова 2012; Нечаева 2012 и др.). За необходимостта от отгласкване от парадигмата на строгите предписания „правилно – погрешно“ и за „смяна на философията на нормирането“ говори руската изследователка И. С. Нечаева (Нечаева 2012, 335). В интересувания ни тук аспект на проблема за вариантността и нейното нормиране смятаме за целесъобразна позицията на тази авторка, която отбелязва следното (имайки предвид в частност правописните варианти): „В речника трябва да бъде кодифицирана установената норма, а не тази, която е само междинен вариант. [...] Ако в писмения език не съществува засега твърда норма за някаква дума и наред с явно погрешните изписвания битуват и няколко потенциално нормативни, най-коректно решение би било да се определи диапазон на допустимото вариране (като се отсекаят явно погрешните изписвания), като се продължават по-нататък тези наблюдения“ (Нечаева 2012, 335). Подобен подход би бил ползотворен също така при лексикографското отразяване и нормирането на останалите типове варианти – формообразователни, родови, акцентни, фонетични.

При нормативната оценка и кодифицирането на лексикалните иновации и техните варианти следва да се отчитат перспективите за тяхното по-нататъшно развитие и утвърждаване в езика, защото, както подчертава М. Виденов: „Едно от най-важните изисквания от кодификацията е перспективността. Това означава да се даде възможност за проникване и на такива явления, които в момента на кодификацията се намират още в зародиш. С това се подпомага самото езиково развитие“ (Виденов 1986, 25).

Заклучение

Проведеното от нас наблюдение установи, че в съвременния период както в българската, така и в полската неология най-значителен потенциал за формално вариране показват неологизмите заемки. Една от причините за това е обстоятелството, че и в двата езика за сравнително кратко време навлизат много голям брой чужди думи и езиковата система активизира ресурсите си за тяхното приспособяване и усвояване. Формалното вариране в повечето случаи е показател за все още протичаща, ненапълно завършила адаптация на заетите неологизми.

В най-голяма степен и в двата разглеждани езика се проявява графичното и фонетичното вариране, като в редица случаи тези типове вариантност се унаследяват и от образуваните на домашна почва деривати на съответните заемки. Това „мултиплицира“ явлението и разширява обхвата му и извън кръга

на заетата лексика. По-рядко срещано е варирането при образуване от домашни (или вече одомашнени основи) лексикални нововъведения, при които се наблюдава само вариантност по отношение на графичния облик.

Отбелязаната обща за български и полски тенденция за засилена формална вариантност при новозаетата лексика обаче се реализира по специфичен за всеки един от езиците начин. Това е свързано с типологичните особености на двата езика и с различните графични системи.

Важно е да се посочи, че варирането на лексикалните единици в различните негови форми не дестабилизира системата на езика, а е проява на нейната динамика и свидетелства за потенциала на нейното развитие. Варирайки, новите заети лексикални елементи, образно казано, търсят мястото си в езиковата система, която се опитва да ги подчини на своите вътрешни закони и да ги усвои като лексикално градиво, като при това съхрани националната си специфика.

Литература

- Аврамова 2007:** Аврамова, Цв. За конкуренцията в суфиксалното субстантивно словообразуване на българския и чешкия език в края на ХХ в. – В: *Националният език в условията на чужди влияния и глобализация*. София: Издателство на Съюза на учените в България, 2007, с. 282–293.
- Алексеев 1981:** Алексеев, А. Я. Относително вариантности в словообразовании. – В: *Языковая норма и вариантность*. Днепропетровск: ДГУ, 1981, с. 3–10.
- Ахманова 1957:** Ахманова, О. С. *Очерки по общей и русской лексикологии*. Москва: Учпедгиз, 1957.
- Байерова 1986:** Bajerowa, I. Znaczenie wariacji w ewolucji języka ogólnego. – *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego*, XL, 1986, s. 19-23.
- Бжежина 1982:** Brzezina, M. Wariacja rodzaju gramatycznego rzeczowników nieżywotnych w potocznej polszczyźnie. Wrocław: Ossolineum, 1982.
- Благоева, Колковска 2016:** Колковска, С., Д. Благоева. Аспекти на нормативността в съвременните славянски неологични речници. – В: *Slovanská lexikografie počátkem 21. století*. Praha, 2016 (под печат).
- Босак 2010:** Jazykové varianty ako reálny výstup prirodzenej komunikácie. – In: *Odkazy a výzvy modernej jazykovej komunikácie*. Ed. Jana Klincková. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2010, s. 29-34.
- Вайнсберг 1983:** Weinsberg, A. *Językoznawstwo ogólne*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1983.
- Валгина 2001:** Валгина, Н. С. *Активные процессы в современном русском языке*. Москва: Логос, 2001.
- Вачков 1997:** Вачков, В. Формални модели на родова адаптация на субстантивните заемки от английския в българския и в чешкия език. – *Съпоставително езикознание*, XXII, 1997, № 2, с. 19–25.
- Велева 2003:** Велева, М. *Родовата вариантност при нарицателните съществителни имена в българския език*. Дисертация. София, 2003.
- Велева 2008:** Велева, М. За вариантите от типа *хотспоти/хотспотове* в съвременния български език. – *Български език*, LV, 2008, № 4, с. 97–101.

- Виденев 1986:** Виденев, М. *Норма и реч.* София: Държавно издателство „Народна просвета“, 1986.
- Виденев 2009:** Виденев, М. Преждевременната кодификация – субективно средство за езикова политика. – В: *Отговорността пред езика. Кн. 3. Сборник, посветен на 65-годишнината на проф. д-р Кина Вачкова.* Шумен: Университетско издателство „Епископ Константин Преславски“, 2009, с. 41–50.
- Головина 1983:** Головина, Э. Д. К типологии языковой вариантности. – *Вопросы языкознания*, XXXI, 1983, № 2, с. 58–63.
- Горбачевич 1978:** Горбачевич, К. С. *Вариантность слова и языковая норма (на материале современного русского языка).* Ленинград: Наука, 1978.
- Горбачевич 1989:** Горбачевич, К. С. *Нормы современного русского литературного языка.* Москва: Просвещение, 1989.
- Грамматика 1984:** *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia.* Red. R. Grzegorzczukowa, R. Laskowski, H. Wróbel. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1984.
- Граудина 1980:** Граудина, Л. К. Вопросы нормализации русского языка. – В: *Грамматика и варианты.* Москва: Наука, 1980.
- Граудина 1981:** Граудина, Л. К. К истории нормализации вариантов в грамматиках. – В: *Литературная норма и вариантность.* Москва: Наука, 1981, с. 39–69.
- Гречко 1966:** Гречко, В. А. Однокоренные синонимы и варианты слова. – В: *Очерки по синонимике современного русского литературного языка.* Ленинград: Наука, 1966.
- Дунай, ред. 1996:** *Słownik współczesnego języka polskiego.* Red. naukowy B. Dunaj. Warszawa: Wilga, 1996.
- Иванникова 1972:** Иванникова, Е. А. К вопросу о взаимоотношении понятия варианта с понятием синонима. – В: *Синонимы русского языка и их особенности.* Ленинград: Наука, 1972.
- Кирова 2001:** Кирова, Л. Диграфията в писмената практика на българските потребители на Интернет. – *Електронно списание LiterNet*, 31.07.2001, № 7 (20). [<http://liternet.bg/publish3/lkirova/digraphia.htm>]
- Колковска 2016:** Колковска, С. Явлението вариантност и неговите прояви в българската неология (с оглед на лексикографската практика). – В: *Slovanská lexikografie počátkem 21. století.* Praha, 2016 (под печат).
- Куцала 2000:** Kucala, M. *Polszczyzna dawna i współczesna. Studia i szkice.* Kraków: Wydawnictwo Instytutu Języka Polskiego, 2000.
- Лубаш 1982:** Lubaś, W. Sposoby ujawniania społecznej waloryzacji wariantów współczesnej polszczyzny ogólnej. – In: *Język literacki i jego warianty.* Red. S. Urbańczyk. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1982, s. 73–82.
- Манчак-Волфелд 1994:** Mańczak-Wohlfeld, E. *Angielskie elementy leksykalne w języku polskim.* Kraków: Universitas, 1994.
- Манчак-Волфелд 1995:** Mańczak-Wohlfeld, E. *Tendencje rozwojowe współczesnych zapożyczeń angielskich w języku polskim.* Kraków: Universita, 1995.
- Манчак-Волфелд 2004:** Mańczak-Wohlfeld, E. Starsze i nowsze zapożyczenia angielskie w mówionej oraz pisanej odmianie języka polskiego. – *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego*, LX, 2004, s. 109-115.
- Манчак-Волфелд 2006:** Mańczak-Wohlfeld, E. *Angielsko-polskie kontakty językowe.* Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2006.

- Манчак-Волфелд, ред. 2010:** *Słownik zapożyczeń angielskich w polszczyźnie*. Red. nauk. E. Mańczak-Wohlfeld. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2010.
- Маринова 2012:** Маринова, Е. В. Варьирование рода новых иноязычных слов и проблема нормы. – В: *Acta Linguistica Petropolitana. Труды Института лингвистических исследований*, Т. VIII, № 3. Санкт-Петербург: Наука, 2012, с. 315–324.
- Марковски 2004–2005:** Markowski, A. Językoznawstwo normatywne dziś i jutro: stan, zadania, szanse, zagrożenia. – *Postscriptum polonistyczne*, 2004, № 2/2005, № 1, s. 126-139.
- Марковски 2006:** Markowski, A. *Kultura języka polskiego. Teoria. Zagadnienia leksykalne*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2006.
- Мартинцова 1997:** Martinová, O. Konkurencie prefixálních komponentů v novém lexiku. *Slovo*, 1997, № 4, s. 23-27.
- Мартинцова 1998:** Martinová, O. Neologie a variantnost v současném jazyku. – *Slavia*, 1998, LXVII, № 1–2, s. 143-148.
- Мискевич 1981:** Мискевич, Г. И. Из наблюдений над словообразовательными вариантами. – В: *Литературная норма и вариантность*. Москва: Наука, 1981, с. 99–113.
- Москвин 2004:** Москвин, В. П. *Правильность современной русской речи. Норма и варианты*. Волгоград: Перемена, 2004.
- Мурдаров 2012:** Мурдаров, Вл. Граматически колебания при новозаетите чужди думи. – В: *Магията на думите*. София: Академично издателство „Проф. М. Дринов“, 2012, с. 287–289.
- Нечаева 2012:** Нечаева, И. В. Языковые изменения и принципы орфографического нормирования. – В: *Acta Linguistica Petropolitana. Труды Института лингвистических исследований*, Т. VIII, № 3. Санкт-Петербург: Наука, 2012, с. 325–336.
- Ницолова 1996:** Nicolova, R. Über die Rolle des phonetischen Faktors in der Morphologie der slawischen Sprachen und des Deutschen. – In: W. Gladrow, S. Heyl (Hrsg.). *Slawische und deutsche Sprachwelt. Typologische Spezifika der slawischen Sprachen im Vergleich mit dem Deutschen*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 1996, S. 203-214.
- Ницолова 2008:** Ницолова, Р. *Българска граматика. Морфология*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2008.
- Олковска 2010:** Olkowska, K. M. Angielskie zapożyczenia fonetyczne i graficzne w polszczyźnie ogólnej przełomu XX i XXI wieku. – *Studia Językoznawcze. T. 9. Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny*. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2010, s. 161-208.
- ОПР 2012:** *Официален правописен речник на българския език*. София: Просвета, 2012.
- Патюкова 2011:** Патюкова, Р. В. Языковая вариативность как один из аспектов системы коммуникации. – В: *Aplikované vědecké novinky. Díl 5. Filologické vědy. Psychologie a sociologie*. Praha, 2011. [http://www.rusnauka.com/Page_ru.htm]
- Пернишка 2013:** Пернишка, Е. Лексикална семантика. Структурно-семантични особености на българската лексика. – В: *Българска лексикология и фразеология. Т. I. Българска лексикология*. София: Академично издателство „Проф. М. Дринов“, 2013, с. 395–592.
- Полански, ред. 1993:** *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*. Red. K. Polański. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1993.

- Полански, ред. 2008:** *Wielki słownik języka polskiego*. Redakcja naukowa E. Polański. Kraków: Krakowskie Wydawnictwo Naukowe, 2008.
- Попова 2012:** Попова М. *Теория на терминологията*. Велико Търново: ИК „Знак’94“, 2012.
- Пузинина 1997:** Puzyrnyina, J. Problem kodyfikacji normy języka polskiego. – *Poradnik Językowy*, 1997, № 6, s. 1-8.
- РБЕ 2006:** *Речник на българския език*. Т. 3. Второ допълнено и преработено издание. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, ЕТ „Емас“, 2006.
- РНД 2010:** Пернишка, Е., Д. Благоева, С. Колковска. *Речник на новите думи в българския език (от края на ХХ и началото на ХХІ в.)*. София: Наука и изкуство, 2010.
- Рогожникова 1967:** Рогожникова, Р. П. Соотношение вариантов слов, однокоренных слов и синонимов. – В: *Лексическая синонимия*. Москва: Наука, 1967, с. 151–162.
- Розентал, Теленкова 1985:** Розенталь, Д. Э., М. А. Теленкова. *Словарь-справочник лингвистических терминов*. Москва: Просвещение, 1985.
- Рушковски 2010:** Ruszkowski, M. Wariacja rzeczowników w „Nowym słowniku poprawnej polszczyzny PWN“. – *Poznańskie Studia Polonistyczne: Seria Językoznawcza*, 2010, 17 (37), s. 131-138.
- Рушковски 2014:** Ruszkowski, M. Typy wariantywności w języku polskim. – *Respectus Philologicus*, 2014, № 25 (30), s. 53-62.
- Скубаланка, Кшионжек-Брилова 1992:** Skubalanka, T., W. Książek-Bryłowa. *Wariantywność polskiej fleksji*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1992.
- Смулкова, ред. 2013:** *Słowa, słowa... Czy je znasz?* Pod red. T. Smółkowej. Kraków: Instytut Języka Polskiego, 2013.
- Солнцев 1984:** Солнцев, В. М. Вариативность как общее свойство языковой системы. – *Вопросы языкознания*, XXXII, 1984, № 2, с. 31–42.
- Сташевска 1975:** Staszewska, Z. Wahania rodzaju gramatycznego rzeczowników we współczesnym języku polskim. – *Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego*, XXI, 1975, s. 101-116.
- Урбанчик 1991:** *Encyklopedia języka polskiego*. Red. S. Urbańczyk. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1991.
- Филин 1963:** Филин, Ф. П. О слове и вариантах слова. – В: *Морфологическая структура слова в языках различных типов*. Москва – Ленинград: Издательство Академии наук СССР, 1963.
- Фишак 1975:** Fisiak, J. Some remarks concerning the noun gender assignment of loanwords. – *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego*, XXXIII, 1975, s. 59-63.
- Хейнц 1974:** Heinz, A. Pojęcie i rola wariantu językowego. – *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego*, XXXII, 1974, s. 137-157.
- Ярцева, ред. 1998:** *Большой энциклопедический словарь. Языкознание*. Гл. ред. В. Н. Ярцева. Москва: Научное издательство „Большая Российская энциклопедия“, 1998.

Проф. д-р Сия Колковска
Институт за български език към БАН
Секция за българска лексикология и лексикография
бул. „Шипченски проход“ № 52, бл. 17
1113 София
sia_btb@yahoo.com

Проф. д-р Диана Благоева
Институт за български език към БАН
Секция за българска лексикология и лексикография
бул. „Шипченски проход“ № 52, бл. 17
1113 София
d.blagoeva@ibl.bas.bg

Prof. Sia Kolkovska, PhD
Institute for Bulgarian Language, BAS
Department for Bulgarian Lexicology and Lexicography
52 Shipchenski prohod, Bl. 17
1113 Sofia, Bulgaria
sia_btb@yahoo.com

Prof. Diana Blagoeva, PhD
Institute for Bulgarian Language, BAS
Department for Bulgarian Lexicology and Lexicography
52 Shipchenski prohod, Bl. 17
1113 Sofia, Bulgaria
d.blagoeva@ibl.bas.bg